

Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
MACIEJE SZPUNARA
přednesené dne 20. dubna 2016¹

Věc C-135/15

**Řecká republika
proti
Grigoriosu Nikiforidisovi**

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Bundesarbeitsgericht (Německo)]

„Řízení o předběžné otázce — Soudní spolupráce v občanských věcech — Právo použitelné na pracovní smlouvu — Nařízení (ES) č. 593/2008 (Řím I) — Článek 28 — Působnost *ratione temporis* — Článek 9 odst. 3 — Cizí imperativní ustanovení — Právní úprava členského státu, kterou se snižují platy ve veřejném sektoru z důvodu finanční krize“

Úvod

1. Problematika cizích imperativních ustanovení představuje jedno z témat, které již dlouhá léta inspirují nauku v oblasti mezinárodního práva soukromého prakticky na celém světě. Je rovněž obtížné stanovit počet monografií a ostatních vědeckých prací věnovaných této problematice. Zároveň je však počet soudních věcí – včetně arbitrážních řízení – které se přímo týkají této problematiky, relativně nízký.

2. Dne 19. června 1980 členské státy (tehdejšího) Evropského hospodářského společenství podepsaly Římskou úmluvu o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy². Její čl. 7 odst. 1, který se týká cizích imperativních ustanovení, byl nejen ustanovením novátorským, nýbrž také ustanovením vyvolávajícím největší kontroverze.

3. Uvedená úmluva vstoupila v platnost dne 1. května 1991. Dne 1. srpna 2004 vstoupil v platnost protokol č. 1, kterým byla Soudnímu dvoru svěřena pravomoc vykládat ustanovení uvedené úmluvy.

4. Projednávaná věc poskytuje Soudnímu dvoru příležitost, aby rozptýlil některé pochybnosti související s problematikou imperativních ustanovení v kontextu ustanovení, které nahradilo čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy, tedy čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I. Tato problematika, jež je trvalým zdrojem živé diskuse v nauce mezinárodního práva soukromého, je Soudnímu dvoru předkládána až 36 let po podpisu Římské úmluvy. Na mysli tak tane rčení: „Lépe pozdě, než nikdy!“

1 — Původní jazyk: polština.

2 — Úř. věst. 2005, C 169, s. 10, dále jen „Římská úmluva“.

Právní rámec

Římská úmluva

5. Článek 7 Římské úmluvy, nadepsaný „Imperativní ustanovení“, stanoví:

„1. Použije-li se na základě této úmluvy právo určité země, lze použít imperativní ustanovení práva jiné země, s níž věcné okolnosti úzce souvisí, v rozsahu, v jakém musí být podle práva této jiné země imperativní ustanovení použita bez ohledu na právo, které je jinak pro smlouvu rozhodné. Při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu a účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití či nepoužití vyplynout.“

2. Touto úmluvou není v žádném případě dotčeno použití právních předpisů země soudu za okolností, kdy je jejich použití závazné bez ohledu na právo, které je jinak pro smlouvu rozhodné.“

6. Podle čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy si každý smluvní stát může při podpisu, ratifikaci, přijetí nebo schválení vyhradit právo neuplatňovat ustanovení čl. 7 odst. 1.

7. Římská úmluva byla nahrazena nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)³.

Unijní právo

8. Článek 9 nařízení Řím I, nadepsaný „Imperativní ustanovení“, stanoví:

„1. Imperativní ustanovení jsou ustanovení, jejichž dodržování je pro stát při ochraně jeho veřejných zájmů, jako např. jeho politického, společenského a hospodářského uspořádání zásadní do té míry, že se vyžaduje jejich použití na jakoukoli situaci, která spadá do jejich oblasti působnosti, bez ohledu na právo, které by se jinak na smlouvu podle tohoto nařízení použilo.“

2. Tímto nařízením není v žádném případě dotčeno použití imperativních ustanovení práva země soudu.

3. Rovněž lze použít imperativní ustanovení práva země, v níž mají být nebo byly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny, pokud tato imperativní ustanovení činí plnění smlouvy protiprávním. Při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu a účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití nebo nepoužití vyplynout.“

9. Článek 28 nařízení, nadepsaný „Časová působnost“, stanoví:

„Toto nařízení se použije na smlouvy uzavřené po 17. prosinci 2009.“

Německé právo

10. Ustanovení § 34 Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (EGBGB) (zákon, kterým se uvozuje občanský zákoník), účinné od 17. prosince 2009, stanoví:

„Tento pododíl nebrání použití ustanovení německého práva v situaci, kdy jsou tato ustanovení imperativně použitelná, bez ohledu na to, kterým právem se smlouva jinak řídí.“

3 — Úř. věst. L 177, s. 6, dále jen „nařízení Řím I“.

11. Ve světle judikatury a nauky německého práva toto ustanovení nevylučuje použití imperativních ustanovení jiného státu nebo přinejmenším vzetí těchto ustanovení v úvahu jako skutkové okolnosti v souvislosti s uplatněním ustanovení použitelného práva, která obsahují pojmy vyžadující upřesnění („ausfüllungsbedürftige Rechtsnormen“).

12. Ustanovení § 241 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (německý občanský zákoník) stanoví:

„Závazkový vztah může v závislosti na svém obsahu zavazovat každou stranu závazku k zohlednění práv, právem chráněných zájmů a dalších zájmů druhé strany.“

Původní řízení

13. Žalobce v původním řízení, Grigorios Nikiforidis je zaměstnán jako učitel na základní škole provozované Řeckou republikou, která se nachází v Norimberku, Německo.

14. Na počátku roku 2010 v souvislosti s dluhovou krizí přijal řecký parlament zákony č. 3833/2010 a č. 3845/2010⁴ mající za cíl snížení veřejných výdajů. Těmito zákony byly sníženy platy zaměstnanců veřejného sektoru, včetně učitelů zaměstnaných na státních školách.

15. Na základě uvedených zákonů Řecká republika snížila plat G. Nikiforidose.

16. Grigorios Nikiforidis podal k německým soudům žalobu směřující proti svému zaměstnavateli, Řecké republice, zastoupené ministerstvem školství a náboženství, týkající se platu za období od října 2010 do prosince 2012.

17. Arbeitsgericht Nürnberg (pracovní soud Norimberk) rozsudkem z dne 30. března 2012 žalobu zamítl s poukazem na imunitu Řecké republiky. Landesarbeitsgericht Nürnberg (pracovní soud druhého stupně v Norimberku) rozsudkem ze dne 25. září 2013 výše uvedený rozsudek zrušil a rozhodl ve prospěch G. Nikiforidise. Řecká republika podala proti tomuto rozsudku opravný prostředek Revision k Bundesarbeitsgericht (německý Spolkový pracovní soud).

18. Bundesarbeitsgericht v řízení o opravném prostředku Revision konstatoval, že pracovní poměr mezi účastníky řízení má soukromoprávní povahu a nevztahuje se na něj imunita řeckého státu. Potvrdil rovněž příslušnost německých soudů, a to na základě čl. 18 odst. 1 a čl. 19 bodu 2 písm. a) nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech⁵.

19. Bundesarbeitsgericht dále uvedl, že se na pracovní poměr vztahovalo německé právo, podle kterého snížení platu vyžaduje změnu pracovní smlouvy (Änderungsvertrag) nebo výpověď smlouvy spojenou s návrhem nové smlouvy (Änderungskündigung). Proto předkládající soud považoval za relevantní pro rozhodnutí sporu rovněž otázku, zda může na pracovní poměr mezi účastníky řízení použít ustanovení řeckých zákonů č. 3833/2010 a č. 3845/2010 či jim přiznat účinky nějakým jiným způsobem.

4 — Zákon č. 3833/2010, kterým se stanoví naléhavá opatření určená ke zvládnutí krize veřejných financí (*Úřední věstník Řecké republiky*, část I, č. 40 ze dne 15. března 2010), a zákon č. 3845/2010 o opatřeních k použití stabilizačního podpůrného mechanismu pro řecké hospodářství ze strany země Eurozóny a Mezinárodního měnového fondu (*Úřední věstník Řecké republiky*, část I, s. 65 ze dne 6. května 2010).

5 — Úř. věst. 2001, L 12, s. 1; Zvl. vyd. 19/04, s. 42, dále jen „nařízení Brusel I“.

Předběžné otázky a průběh řízení před Soudním dvorem

20. Za těchto podmínek se Bundesarbeitsgericht rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Uplatní se nařízení Řím I [nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy] podle jeho článku 28 na pracovní poměry výlučně tehdy, pokud právní vztah vznikl na základě pracovní smlouvy sjednané po 16. prosinci 2009, nebo má za následek použitelnost nařízení jakákoliv následná dohoda smluvních stran, podle které jejich pracovní poměr bude pokračovat na základě dohodnutých změn nebo beze změn?
 - 2) Vylučuje čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I pouze přímé použití imperativních ustanovení práva jiné země, v níž nemají být nebo nebyly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny, nebo vylučuje i nepřímé zohlednění v právu země, jejímž právem se smlouva řídí?
 - 3) Má zásada loajální spolupráce zakotvená v čl. 4 odst. 3 SEU právní význam pro rozhodnutí vnitrostátních soudů, zda je nutné přímo nebo nepřímo použít imperativní ustanovení jiného členského státu?“
21. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce došla kanceláři Soudního dvora dne 20. března 2015.
22. Písemná vyjádření přeložily německá a řecká vláda, jakož i vláda Spojeného království a Komise. Uvedené účastnice řízení, jakož i G. Nikiforidis se účastnili jednání, které se konalo 1. února 2016.

Analýza

23. V tomto řízení o předběžné otázce německý Spolkový pracovní soud klade několik otázek týkajících se problému cizích imperativních ustanovení. Tato problematika je známa v mezinárodním právu soukromém a je předmětem četných – především doktrinárních – sporů.
24. Obtíže v pochopení problematiky takových ustanovení do značné míry vyplývají z toho, že Římská úmluva, mezinárodní právo soukromé a nařízení Řím I stanovily různá pravidla týkající se těchto ustanovení.
25. Na rozdíl od čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy přiznává čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I účinek cizímu právu za striktně definovaných podmínek. Tento účinek je vyhrazen ustanovením té země, v níž mají být nebo byly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny. Kromě toho účinek těchto ustanovení se připouští pouze v rozsahu, v němž činí plnění smlouvy protiprávním. Předkládající soud je toho názoru, že první z těchto podmínek není v projednávané věci splněna. Předkládající soud však nerozhodl o otázce, zda je v projednávané věci splněna druhá podmínka.
26. Předkládající soud uvádí, že možnost vzít v úvahu ustanovení týkající se snížení platu obsažená v řeckých zákonech č. 3833/2010 a č. 3845/2010 pro stanovení povinností smluvních stran pracovní smlouvy, která je upravena německým právem, má zásadní význam pro rozhodnutí sporu. Mimoto zdůrazňuje, že výše uvedená ustanovení – která mají imperativní povahu a jejichž dodržení je zásadním faktorem ochrany hospodářských zájmů Řecké republiky – bezpochyby představují imperativní ustanovení ve smyslu mezinárodního práva soukromého.

27. Předkládající soud se nicméně táže, zda je nařízení Řím I použitelné *ratione temporis* při určování práva použitelného na právní vztah založený pracovní smlouvou uzavřenou před 17. prosincem 2009⁶ (první předběžná otázka).

28. Předkládající soud se dále táže, zda – jestliže bude v projednávané věci konstatováno, že se nařízení Řím I v projednávané věci použije *ratione temporis* – nebrání předchozí praxi německých soudů spočívající v tom, že přímo neuplatňují, nýbrž jen nepřímo berou v úvahu ustanovení cizího práva v rámci použití práva použitelného na smlouvu (druhá předběžná otázka).

29. Mimoto se předkládající soud táže, zda zásada loajální spolupráce zakotvená v čl. 4 odst. 3 SEU má vliv na rozhodnutí o zohlednění imperativního ustanovení jiného členského státu (třetí předběžná otázka).

30. V další části tohoto stanoviska budu tyto otázky zkoumat postupně.

Působnost nařízení Řím I ratione temporis (první předběžná otázka)

31. Tím, že se předkládající soud dotazuje Soudního dvora na působnost nařízení Řím I *ratione temporis*, chce vědět, zda je třeba uplatnit na projednávaný spor, který se týká pracovní smlouvy uzavřené před 17. prosincem 2009, ustanovení tohoto nařízení, nebo předchozí ustanovení závazná před datem jeho použitelnosti.

32. Chtěl bych zdůraznit, že normotvůrce výslovně určil působnost nařízení Řím I *ratione temporis* na již existující právní vztahy tím, že v článku 28 stanoví, že se nařízení použije na „smlouvy uzavřené po 17. prosinci 2009“⁷.

33. Tím, že normotvůrce stanovil tato jednoznačná přechodná ustanovení, vyloučil jakoukoliv možnost použití obecných zásad, především obecné zásady bezprostřední použitelnosti nové normy na budoucí důsledky situace, která nastala za předchozí právní úpravy⁸.

34. Odchylně od této zásady úprava stanovená v článku 28 „zmrazuje“ právní režim upravující dotčenou smlouvu ke dni jejího uzavření⁹.

35. Pro účely výkladu článku 28 je především nutné určit, zda toto ustanovení tím, že váže působnost nařízení Řím I na uzavření smlouvy, zavedlo do unijního práva autonomní pojem „uzavření smlouvy“, nebo odkazuje na použitelné vnitrostátní právo.

36. Soudím, že systematický a teleologický výklad článku 28 jednoznačně brání pojetí pojmu „uzavření smlouvy“ jako autonomního pojmu.

37. Je pravda, že je pojmy použité v aktech unijního práva je – v zásadě – nutné vykládat autonomně. Tato úvaha platí rovněž pro pojmy použité v ustanovení unijního práva v oblasti mezinárodního práva soukromého¹⁰.

6 — Článek 28 uvedeného nařízení stanoví, že se toto nařízení použije na smlouvy uzavřené po 17. prosinci 2009.

7 — Podobné pravidlo je stanoveno v článku 17 Římské úmluvy.

8 — Viz rozsudky Licata v. Hospodářský a sociální výbor (270/84, EU:C:1986:304, bod 31), Pokrzeptowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, bod 50), a Bruno a další (C-395/08 a C-396/08, EU:C:2010:329, bod 53).

9 — Podle zásady bezprostřední použitelnosti se nové předpisy použijí na budoucí právní účinky vyplývající z takové smlouvy. Viz rozsudek Pokrzeptowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, bod 52).

10 — Viz M. E. Ance, Le Règlement Rome I à l'épreuve du temps, *La justice civile européenne en marche*, M. Douchy – Oudot, E. Guinchard, Dalloz 2012, s. 60.

38. Podle mého názoru se však tato zásada nepoužije na výklad pojmu „uzavření smlouvy“ ve světle článku 28 nařízení Řím I.

39. Jak správně zdůrazňují vláda Spojeného království a Komise, z článku 10 nařízení Řím I vyplývá, že posouzení existence a platnosti smlouvy se řídí právem, které by bylo použitelné na dotčenou smlouvu na základě nařízení, a to za předpokladu, že tato smlouva je platná.

40. Jsem toho názoru, že pro určení okamžiku uzavření smlouvy za účelem použití článku 28 nařízení je třeba uplatnit ustanovení práva, které je na tuto smlouvu použitelné na základě tohoto nařízení¹¹.

41. Ve prospěch tohoto řešení hovoří především praktické důvody. Uzavření smlouvy je aktem, který je neoddělitelně spojen s právním řádem, který se na danou smlouvu vztahuje. Unijní právo neobsahuje žádnou úpravu týkající se problematiky uzavírání smluv¹². Proto by bylo obtížné vytvořit autonomní pojem „uzavření smlouvy“.

42. I za předpokladu, že by takový pojem byl vytvořen, jeho použitelnost by se potýkala s významnými praktickými problémy. Nebylo by známo jak postupovat, pokud by smlouva považovaná za uzavřenou podle autonomní koncepce byla podle práva použitelného na danou smlouvu neúčinná. Podobné pochybnosti by vyvstaly, pokud by situace byla opačná.

43. Případně si lze představit přístup, kdy by bylo nezbytné se opírat o autonomní výklad pojmu „okamžik uzavření smlouvy“ pouze tehdy, je-li prokázáno, že smlouva byla platně uzavřena podle práva, kterým se smlouva řídí. Nicméně soudím, že takové řešení by bylo příliš komplikované a nepraktické. Není totiž možné určit okamžik uzavření smlouvy izolované od použitelného práva, které určuje, jaké jednání právních subjektů vede k platnému uzavření smlouvy.

44. Ve prospěch řešení, které navrhuji, hovoří rovněž teleologické úvahy. Unijní normotvůrce harmonizací kolizních norem zejména zamýšlel posílit právní jistotu při určování použitelného práva¹³. Pokud by měl být pojem „uzavření smlouvy“ uvedený v článku 28 vykládán autonomně, izolovaně od práva upravujícího ostatní aspekty související s uzavřením a platností smlouvy, takový přístup by bezpochyby omezil předvídatelnost práva.

45. Nemám tedy pochyb o tom, že okamžik uzavření smlouvy ve smyslu článku 28 nařízení Řím I musí být určen na základě *legis causae*.

46. V projednávané věci musí být určeno, zda pracovní smlouva mezi stranami sporu byla uzavřena po 17. prosinci 2009, a tedy zda smluvní vztah spadá do působnosti nařízení Řím I, a to na základě práva použitelného na dotčenou smlouvu. Jak vyplývá z konstatování předkládajícího soudu, je jím v projednávané věci německé právo.

47. Německé právo mimo jiné určuje, zda pracovní smlouva uzavřená stranami ve sporu byla od 17. prosince 2009 změněna způsobem, který by umožňoval považovat ji za uzavření nové smlouvy. Taková smlouva by se pak řídila kolizními normami definovanými v nařízení Řím I¹⁴.

11 — Viz G. P. Callies, H. Hofmann, Article 28, Application in Time, *Rome Regulations*, G. P. Callies, 2. vyd., Wolters Kluwer 2015, s. 438.

12 — V tomto kontextu je nutno odkázat na výsledky prací v oblasti evropského soukromého práva vypracovaných v akademickém prostředí. Problematiky uzavírání smluv se týkají například body 4:101 – 4:110 projektu Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Principles), viz *Principles of the Existing EC Contract Law, Contract II, General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*, Sellier, European Law Publishers, München 2009, s. 181–221. Pojem „smlouva“ byl definován ve druhé knize, článku II-1:101 projektu Draft Common Frame of Reference, viz C. Vin Baar, E. Clive, H. Schulte Nölke (ed.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Outline Edition* [prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group)], Sellier, European Law Publishers, Mnichov 2008, s. 181.

13 — Viz bod 6 odůvodnění nařízení Řím I.

14 — Například Spojené království uvádí, že anglické právo stanoví právní domněnku, že pracovní smlouva trvá, ale judikatura připouští novaci, pokud zaměstnavatel provede jednostrannou podstatnou změnu podmínek.

48. Tento předpoklad je málo pravděpodobný, vezmou-li se v úvahu okolnosti popsané v usnesení předkládajícího soudu. Pracovní poměr, který váže strany sporu, vznikl dne 16. prosince 1996 a pracovní smlouva nebyla v období od 17. prosince 2009 do sporného jednostranného snížení platu změněna.

49. Chci však zdůraznit, že řešení, které navrhuji, může být zdrojem nejistoty v případě dlouhodobých smluvních vztahů. To platí například pro takové smlouvy, jako je nájemní smlouva, ale také pro pracovní smlouvu, která je předmětem původního řízení. Právní vztahy tohoto typu mohou dokonce trvat desítky let. Bylo skutečně záměrem unijního normotvůrce, aby se tyto právní vztahy řídily kolizními normami, které byly v platnosti dříve, a to i po mnoha letech od vstupu v platnost nařízení Řím I?

50. Kolizní řešení, které vylučuje stávající smlouvy z působnosti nových ustanovení a podřizuje je dřívějším normám, je relativně časté v soukromém právu a je rovněž předmětem doktrinárních analýz, zejména z hlediska jeho účinků na dlouhodobé závazky. V polské nauce týkající se přechodné úpravy soukromého práva, rozpracované v kontextu polského zákona, kterým se uvozuje občanský zákoník z roku 1964¹⁵, je zastáván názor, že toto řešení nelze uplatňovat mechanicky, a zejména se nemůže vztahovat na dlouhodobé závazky¹⁶. Podle převažujícího názoru současné polské nauky se v případě dlouhodobého smluvního vztahu, tedy ve vztahu, v němž má plnění soustavnou nebo opakující se povahu, upřednostňuje použití nové právní úpravy. Toto pojetí umožňuje zamezit tomu, aby bylo významné množství právních vztahů podřízeno rozdílným systémům právních norem¹⁷.

51. Z jednoznačného znění článku 28 nařízení Řím I vyplývá, že patrně není možné hájit tezi, podle které je nutné uplatňovat toto nařízení na dlouhodobé smluvní vztahy, které vznikly před 17. prosincem 2009. Připustit, že se na tento druh právních vztahů vztahuje nařízení Řím I, by bylo možné pouze tehdy, kdyby změny smlouvy, ke kterým došlo před tímto datem, mohly být – podle použitelného práva – považovány za uzavření nové smlouvy. Předkládajícímu soudu přísluší, aby určil, zda tomu tak v projednávané věci je.

52. S ohledem na předchozí úvahy konstatuji, že okamžik uzavření smlouvy ve smyslu článku 28 nařízení Řím I musí být určen podle práva, které by se použilo na dotčenou smlouvu v případě, že by toto nařízení bylo použitelné.

Příslušnost Soudního dvora pro výklad čl. 7 odst. 1 a čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy

53. V případě, že předkládající soud bude mít za to, že dotčená smlouva nespadá do působnosti nařízení Řím I, bude se na ni vztahovat systém kolizních norem zavedený Římskou úmluvou¹⁸.

54. Je tudíž nezbytné zkoumat, zda za účelem poskytnutí užitečné odpovědi předkládajícímu soudu nemá Soudní dvůr vyložit čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy, který upravovala otázku použitelnosti cizích imperativních ustanovení před tím, než byla uvedená úmluva nahrazena nařízením Řím I.

55. Třebaže Římská úmluva není unijním právním aktem, Soudní dvůr má pravomoc jí vykládat na základě čl. 1 odst. 1 písm. a) prvního protokolu k této úmluvě, mimo jiné na základě žádosti jednoho z nejvyšších německých spolkových soudů.

15 — Dz. U. z 1964. č. 16, položka 94.

16 — Viz J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe prawo prywatne*, *Nowe Prawo* 1962, č. 6–7, s. 761.

17 — Viz T. Pietrzykowski, *Obowiązki i stosowanie prawa cywilnego w czasie*, *System prawa prywatnego*, svazek 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Varšava, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2012, s. 769.

18 — Podle článku 17 Římské úmluvy se tato úmluva použije na smlouvy uzavřené po dni, ke kterému vstoupí pro dotyčný stát v platnost, tedy, pokud jde o Německo, po 1. květnu 1991. Z usnesení předkládajícího soudu vyplývá, že právní vztah, který stál u zrodu sporu, vznikl v roce 1996.

56. Vzhledem k tomu, že Soudní dvůr má na základě výše uvedeného protokolu pravomoc k výkladu Římské úmluvy na žádost Bundesarbeitsgericht, má podle mého názoru pravomoc k výkladu této úmluvy rovněž na základě projednávané žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce týkající se výkladu nařízení Řím I. Soudní dvůr si ve své judikatuře výslovně vyhradil právo rozšířit rozsah předběžných otázek za účelem poskytnutí užitečné odpovědi předkládajícímu soudu, a to za podmínky, že bude zachována podstata předběžné otázky¹⁹. Zohlednění výkladu čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy v projednávané věci nemění podstatu druhé předběžné otázky týkající se výkladu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I, jelikož dotčená ustanovení upravují stejnou problematiku.

57. Především je však nutné zdůraznit, že předkládající soud – který si je vědom pochybnosti ohledně působnosti nařízení Řím I *ratione temporis* – neklade žádnou otázku týkající se výkladu Římské úmluvy. V případě, že nařízení Řím I nebude použitelné, bude třeba rozhodnout o otázce použitelnosti cizích imperativních ustanovení na projednávaný spor na základě vnitrostátního mezinárodního práva soukromého, jak ostatně uvedl sám předkládající soud.

58. Spolková republika Německo si podle čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy vyhradila právo neuplatňovat čl. 7 odst. 1. Jak správně uvedla německá vláda ve svém písemném vyjádření, čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy není použitelný na spor v původním řízení projednávaný německým soudem.

59. Je pravda, jak uvedla Komise při jednání, že si lze položit otázku, zda samotná skutečnost, že Německo učinilo výhradu ve smyslu čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy, nevyloučila možnost dalšího uplatňování praxe německých soudů, která umožňuje – na základě vnitrostátního mezinárodního práva soukromého – nepřímou zohlednit cizí imperativní ustanovení.

60. Odpověď na tuto otázku by však vyžadovala výklad čl. 22 odst. 1 písm. a) této úmluvy. Bylo by tak nutné definovat rozsah výhrady učiněné na základě tohoto ustanovení k nepoužitelnosti čl. 7 odst. 1 úmluvy. Jsem toho názoru, že se Soudní dvůr nemá touto otázkou zabývat, jelikož rozšíření rozsahu předběžných otázek týkajících se výkladu čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy by změnilo podstatu posuzované žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce. Nicméně bych chtěl zdůraznit – a budu tím trochu předjímat své další úvahy – že odpověď, kterou navrhuji na druhou předběžnou otázku, může rovněž přispět k objasnění nejistoty, na kterou upozornila Komise.

61. S ohledem na výše uvedené úvahy jsem v projednávané věci toho názoru, že Soudní dvůr nemá vykládat čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy s ohledem na vyloučení použití jeho čl. 7 odst. 1.

Výklad čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I (druhá předběžná otázka)

Úvodní úvahy

62. Druhá předběžná otázka položená Soudnímu dvoru v projednávané věci se týká výkladu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I. Toto ustanovení upravuje otázku použití imperativních ustanovení jiného státu. Jedná se tedy o ustanovení, která nejsou ustanoveními ani práva použitelného na smlouvu (*lex causae*), ani práva soudu, jemuž byla věc předložena (*lex fori*).

63. Z podstaty žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce je možné dovodit, že odpověď na tuto otázku bude pro předběžný soud relevantní, pouze jestliže – na základě kritérií definovaných v odpovědi na první otázku – rozhodne, že nařízení Řím I je na vnitrostátní spor uplatní *ratione temporis*.

19 — Judikatura Soudního dvora týkající se jeho příslušnosti pro rozhodnutí o předběžné otázce jak podle článku 267 SFEU, tak podle protokolů ke smlouvám mezi členskými státy stanoví některé meze týkající se změny žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce. Změna otázky Soudním dvorem provedená bez návrhu nemůže vést k pozměnění podstaty takové otázky, jelikož by tím došlo k porušení práva zúčastněných na předložení vyjádření. Viz rozsudky *Phytheron International* (C-352/95, EU:C:1997:170, bod 14) a *Leathertex* (C-420/97, EU:C:1999:483, bod 22).

64. Jeví se však, že problematika, které se tato otázka je součástí širšího kontextu a její posouzení je užitečné rovněž pro řešení, které předkládající soud musí poskytnout pro rozhodnutí vnitrostátního sporu na základě práva platného před tím, než dotčené nařízení vstoupilo v platnost.

Pojem „imperativní ustanovení“

65. Pojem „imperativní ustanovení“ je užíván v nauce mezinárodního práva soukromého a v judikatuře řady zemí²⁰. Jedná se o ustanovení k uspokojení specifických zájmů konkrétního státu, která se vzhledem ke svému účelu použijí bez ohledu na právo upravující zkoumaný právní vztah. Jinými slovy, tato ustanovení sama definují svou působnost, která nemůže být omezena, a to ani tehdy, když kolizní normy identifikují jiné právo jako právo použitelné pro úpravu dotčeného právního vztahu.

66. Existence tohoto druhu ustanovení je výsledkem rostoucí ingerence státu do soukromoprávních vztahů. Plné podřízení některých právních vztahů cizímu právu se stalo z hlediska naplňování politických, sociálních a hospodářských zájmů konkrétního státu nepřijatelným. Státy se totiž snaží v co možná největší míře dosahovat svých zájmů, k jejichž ochraně výše uvedená ustanovení slouží, a to bez ohledu na právo, kterým se – na základě kolizních norem – řídí posuzovaný právní vztah. Tento fenomén byl identifikován a popsán právníky v polovině minulého století²¹.

67. Otázka imperativních ustanovení byla zohledněna v článku 7 Římské úmluvy uzavřené mezi členskými státy Evropského hospodářského společenství. Toto ustanovení – které bylo na svou dobu velmi novátorské – formovalo pojetí imperativních ustanovení v nauce a judikatuře soudů, a to i soudů mimoevropských. Velká většina moderních kodifikací mezinárodního práva soukromého jednotlivých států se problematikou imperativních ustanovení zabývá, byť rozličnými způsoby²².

Imperativní ustanovení a veřejný pořádek

68. Hlubší zkoumání geneze imperativních ustanovení odhaluje jejich velmi úzký vztah s pojmem „ochrana veřejného pořádku“. V tomto ohledu postačí odkázat na konstatování Frédérica de Savignyiho, podle kterého je veřejný pořádek státu – bez ohledu na obecnou politiku veřejného pořádku korigující účinky vyvolané použitím konkrétního použitelného práva – rovněž chráněn zvláštními normami „striktně pozitivní, imperativní povahy (Gesetze von streng positiver, zwingender Natur)²³. Vazba mezi imperativními ustanoveními a veřejným pořádkem vyplývá z bodu 37 odůvodnění nařízení Řím I, podle kterého „[z] důvodu veřejného zájmu mohou soudy členských států za výjimečných okolností použít *výhradu veřejného pořádku* a *imperativních ustanovení*“ (kurziva provedena autorem stanoviska).

69. Ačkoliv oba typy právních nástrojů odvozují svůj původ od ochrany veřejného pořádku, jejich účinek není totožný. Výhrada veřejného pořádku – která je vyjádřena například v článku 21 Římské úmluvy – je založena na myšlence vyloučení použití cizího práva, pokud by vedlo ke zjevnému porušení veřejného pořádku státu soudu. Tato výhrada tudíž slouží k odstranění některých účinků použití cizího práva, které se jeví jako nežádoucí s ohledem na potřebu chránit veřejný pořádek.

20 — V tomto stanovisku, které bylo sepsáno v polštině, obecně používám formulaci „przepisy wymuszające swoje zastosowanie“ (pořádková ustanovení). Tato formulace někdy bývá nahrazována formulací „przepisy imperatywne“ (imperativní ustanovení). Nicméně tento druhý význam uvedeného slovního spojení nesmí být zaměňován s pojmem „ustanovení, od kterých se nelze smluvně odchýlit“ (viz například čl. 3 odst. 3 nařízení Řím I).

21 — V tomto ohledu je obzvláště relevantní příspěvek Ph. Franceskakise, který použil pojem „lois d'application immédiate“: „Quelques précisions sur les ‚lois d'application immédiate‘ et leurs rapports avec les règles de conflits de lois“, RCDIP 1966, s. 1 a násl.

22 — Například článek 8 polského zákona o mezinárodním právu soukromém z roku 2011; článek 1.11 odst. 2 litevského občanského zákoníku z roku 2000; článek 20 belgického zákona o mezinárodním právu soukromém z roku 2000; článek 17 italského zákona o mezinárodním právu soukromém z roku 1995; článek 7 knihy 10 nizozemského občanského zákoníku z roku 1992, ustanovení § 3 a § 25 českého zákona o mezinárodním právu soukromém z roku 2012. Ze států mimo Evropskou unii je třeba uvést především články 18 a 19 švýcarského zákona o mezinárodním právu soukromém z roku 1987.

23 — Viz F. C. von Savigny, *System des heutigen Römischen Rechts*. Achter Band, Berlin 1849, 36 I 276.

70. Imperativní ustanovení naproti tomu chrání veřejný pořádek jiným způsobem. Přímo ovlivňují dotyčný právní vztah. Formují jeho podstatu, a to bez ohledu na normy cizího práva, kterými se takový právní vztah řídí.

Imperativní ustanovení v unijním právu

71. Unijní normotvůrce definoval imperativní ustanovení v čl. 9 odst. nařízení Řím I jako „ustanovení, jejichž dodržování je pro stát při ochraně jeho veřejných zájmů, jako např. jeho politického, společenského a hospodářského uspořádání zásadní do té míry, že se vyžaduje jejich použití na jakoukoli situaci, která spadá do jejich oblasti působnosti, bez ohledu na právo, které by se jinak na smlouvu podle tohoto nařízení použilo“. Tato definice navazuje na formulaci použitou v rozsudku Arblade a další, ve kterém se Soudní dvůr zabýval ustanoveními belgického pracovního práva, která byla podle belgického práva považována za „*lois de police et de sûreté*“²⁴.

72. Jak bylo uvedeno výše, imperativní ustanovení sama definují svou působnost, a to bez ohledu na právo upravující zkoumaný právní vztah. Je třeba uvést, že působnost těchto norem obecně nevyplývá přímo z jejich obsahu. Jeho použití je určováno rozhodnutím soudu v konkrétní věci. Při rozhodování o jejich použití musí uvedený soud posoudit *okolnosti projednávané věci* a při této příležitosti ověřit důvody a cíle, na kterých je posuzované ustanovení založeno. Soud rozhodující ve věci si musí zodpovědět otázku, zda skutečně bylo záměrem normotvůrce, který takové ustanovení přijal, dát tomuto ustanovení povahu *imperativního ustanovení*. Svědčí skutečně politické, sociální nebo hospodářské zájmy státu, který toto ustanovení přijal, ve prospěch toho, aby toto ustanovení mělo vliv na posuzovaný právní vztah, i když kolizní normy označují za právo použitelné na takový právní vztah právo jiného státu?

73. Z tohoto důvodu není možné sestavit katalog *a priori* privilegovaných ustanovení. Unijní normotvůrce a právní nauka mohou pouze popsat vlastní fenomén „imperativních ustanovení“, ale je na soudu, kterému byl daný spor předložen, aby rozhodl, zda je dotyčné ustanovení „imperativním ustanovením“.

74. Podle mého názoru musí mít analýza soudu, kterému byla věc předložena, funkční povahu. Tento soud posuzuje, zda za okolností konkrétní věci je nutné k tomu, aby mohl vydat spravedlivé rozhodnutí, vzít v úvahu legitimní a opodstatněné zájmy státu, jehož právo není použitelné na dotčený právní vztah. Je tedy možné říci, že samotný pojem „imperativních ustanovení“ *soudům poskytuje možnost* vydat rozhodnutí, které je spravedlivé a zároveň přihlíží k nutnosti vážit odlišné zájmy dotčených států.

Původ imperativních ustanovení

75. Většina kolizních norem různých států rozlišuje mezi přípustností a podmínkami použití imperativních ustanovení podle státu, který je přijal.

76. Pokud byla tato ustanovení stanovena v právu státu, kterým se řídí dotčený právní vztah (*lex causae*), obecně nevyvstává otázka přípustnosti jejich použití. Nezáleží tak na tom, zda je *lex causae* totožný s právem soudu, který rozhoduje ve věci (*lex fori*). Tato ustanovení totiž tvoří nedílnou součást právního systému, na jehož základě musí být vydáno rozhodnutí.

24 — Viz rozsudek Arblade a další (C-369/96 a C-376/96, EU:C:1999:575, bod 30). Viz A. Nuyts, Les lois de police et dispositions impératives dans le Règlement Rome I, *Revue de droit commercial belge*, č. 6, 2009.

77. Otázka přípustnosti použití takových ustanovení je méně kontroverzní, pokud byla přijata státy, jejichž soud rozhodují v konkrétní věci (*lex fori*), ale zkoumaný právní vztah podléhá právní úpravě jiného státu. Tato otázka byla upravena například v čl. 7 odst. Římské úmluvy a v čl. 9 odst. 2 nařízení Řím I. Právem lze vyjít z toho, že soudy dotyčného státu nesou zvláštní odpovědnost při ochraně politických, sociálních a hospodářských zájmů tohoto státu. Mimoto je pro tyto soudy snadnější definovat rozsah ochrany takových zájmů a posoudit účel a cíle, které dotyčné ustanovení vyjadřuje.

78. Největší kontroverze je jednoznačně způsobena problematikou, která je předmětem druhé otázky položené Bundesarbeitsgericht v projednávané věci, tedy použití imperativních ustanovení jiného státu. Tato problematika – obzvláště po přijetí čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy – byla předmětem četných analýz prakticky ve všech členských státech. Mám dokonce dojem, že nauka věnovala tomuto tématu pozornost, která je do značné míry nepřiměřená, vzhledem k jeho relativně malému praktickému významu.

79. Článek 7 odst. 1 Římské úmluvy byl v době svého přijetí velmi novátorským ustanovením²⁵. Na jedné straně byl inspirací pro mnoho vnitrostátních normotvůrců – a nejen v členských státech. Na druhé straně však byl předmětem sporů. Mimo jiné se uvádělo, že použití imperativních ustanovení třetího státu povede k poskytnutí nepřiměřeného prostoru pro uvážení orgánům aplikujícím právo. Tvrdilo se, že je příliš složité vyvažovat zájmy pocházející z ustanovení plynoucích z *legis causae, legis fori* a práva jiného státu, a to rovněž proto, že podmínky pro použití imperativních norem podle čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy jsou nepřesné. Tím je porušována zásada právní jistoty a postulát předvídatelnosti rozhodnutí. Proto čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy poskytl smluvním státům této úmluvy možnost neuplatňovat čl. 7 odst. 1. Tuto možnost využily Irsko, Německo, Litva, Lucembursko, Portugalsko, Slovinsko a Spojené království.

80. Zastánci čl. 7 odst. 1 především tvrdili, že přiznání účinků některým imperativním ustanovením třetího státu poskytuje možnost přijmout spravedlivé rozhodnutí, které může zohlednit legitimní zájmy tohoto jiného státu²⁶. To podle nich umožňuje odstranění případných překážek uznání nebo výkonu rozsudků v jiném státě. Možnost vzít v úvahu imperativní ustanovení jiného státu posiluje mezinárodní soulad rozhodování, jelikož – bez ohledu na stát, jehož soudům byl spor předložen – představuje mechanismus umožňující jednotné rozhodování²⁷. Tím se omezuje fenomén *forum shopping*. Konečně, možnost vzít v úvahu imperativní ustanovení jiného státu podporuje mezinárodní spolupráci a solidaritu, což se v kontextu vzájemné závislosti států jeví jako nezbytné²⁸.

25 — Pokud jde o přípravné práce na Římské úmluvě, viz W. Popiołek, Konwencja EWG o prawie właściwym dla zobowiązań, *Państwo i Prawo* 9/1982, s. 105–115; B. Fuchs, Statut kontraktowy a przepisy wymuszające swoje zastosowanie, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003, s. 126 a násl.

26 — M. Wojewoda, Mandatory Rules in Private International Law, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (7) 2000, č. 2, s. 212.

27 — A. Bonomi, E. C. Ritaine, Le regime des règles impératives et des lois de police dans le Règlement « Rome I » sur la loi applicable aux contrats, A. Bonomi, E. Cashin Ritaine (ed.), *Le nouveau règlement européen „Rome I” relatif à la loi applicable aux obligations contractuelles*, Publication de l’Institut Suisse de droit comparé, Schulthess 2008, s. 235.

28 — Viz M. A. Zacharasiewicz, Przepisy wymuszające swoje zastosowanie, w: *System prawa prywatnego, t. 20A, Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2014, s. 455.

Imperativní ustanovení jiného státu v nařízení Řím I

– Úvodní poznámky

81. Spory týkající se čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy se promítly do přípravných prací na nařízení Řím I²⁹. Ustanovení týkající se zohlednění cizích imperativních ustanovení byla předmětem diskusí v rámci Rady³⁰. Nakonec bylo přijato znění tohoto ustanovení, ze kterého vyplývá, že možnost vzít v úvahu imperativní ustanovení jiného členského státu je omezenější ve srovnání s čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy.

82. Zásadní omezení se týkají dvou oblastí. Zaprvé je možné *použít* ustanovení státu, ve kterém *mají být závazky vyplývající ze smlouvy provedeny nebo byly provedeny*. Zadruhé je to možné pouze tehdy, pokud tato ustanovení *způsobují protiprávnost provádění smlouvy*.

83. Ustanovení čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I může vyvolávat i další výkladové pochybnosti. Ty se týkají zejména otázky, v jakém rozsahu může unijní právo zakazovat, omezovat nebo nařizovat použití některých imperativních ustanovení. Je totiž třeba připomenout, že na rozdíl od článku 7 Římské úmluvy obsahuje čl. 9 odst. 1 nařízení Řím I definici imperativních ustanovení, což nemůže zůstat bez dopadu na pravomoc Soudního dvora. Navíc není zjevné, jaké důsledky se pojí se skutečností, že čl. 9 odst. 2 v souvislosti imperativními ustanoveními *stanoví použití imperativních norem* členského státu soudu, ačkoliv čl. 9 odst. 3 v souvislosti s těmito ustanoveními stanoví, že *mají být vzata v úvahu*. Tyto otázky však nejsou předmětem tohoto řízení, a tudíž se jimi nebudu zabývat.

84. Pochybnost vyjádřená předkládajícím soudem ve druhé otázce se v zásadě vztahuje k jedinému problému, a to objasnění toho, zda – pokud nejsou splněny podmínky definované v čl. 9 odst. 3 – soud může vzít nepřímou v úvahu předpisy jiného státu, tj. v projednávané věci ustanovení řeckého práva. Předkládající soud vysvětluje, že podle jeho názoru dochází k plnění závazku dotčeného v původním řízení nikoliv v Řecku, nýbrž v Německu.

85. Mohl bych se zabývat rovnou touto problematikou, pokud by však odpověď na otázku položenou vnitrostátním soudem nevyžadovala posouzení v širším kontextu.

– Meze ohraničující možnost uplatnit imperativní ustanovení jiného státu ve světle čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I

86. Německá vláda, vláda Spojeného království, jakož i Komise ve svých vyjádřeních předložených v tomto řízení navrhují striktní výklad podmínek uplatňování čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I. Uvedené vlády jsou toho názoru, že možnost vzít v úvahu tato ustanovení třetího státu je nyní podstatně omezena ve srovnání s čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy. Jedná se především o omezení zmíněná v bodě 82 tohoto stanoviska. Toto pojetí znamená, že na jedné straně je možnost použití imperativních ustanovení státu soudu prakticky neomezená a na druhé straně je vzetí těchto ustanovení třetího státu v úvahu možné jen ve striktně omezených situacích.

87. Podle mne není takové řešení v souladu ani s cílem nařízení Řím I, ani s funkcí, kterou má plnit možnost vzít v úvahu imperativní ustanovení.

29 — Tyto kontroverze nebyly potvrzeny v praxi uplatňování čl. 7 odst. 1 ve státech, které nevyjádřily výhradu podle čl. 22 odst. 1 Římské úmluvy – viz M. A. Zachariasiewicz, *Rozwój nauki prawa prywatnego międzynarodowego, System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2014, s. 81.

30 — K tomuto tématu viz M. Hellner, *Third Country Overriding Mandatory Rules in the Rome I Regulation: Old Wine in New Bottles?*, *Journal of Private International Law*, 2009, č. 5(3), s. 451–454; M. McParland, *The Rome I Regulation on the Law applicable to contractual obligations*, Oxford University Press 2015, s. 697–705.

88. Na prvním místě, jak jsem uvedl výše³¹, analýza předcházející rozhodnutí, zda je třeba v konkrétní věci vzít v úvahu určité imperativní ustanovení, má funkční povahu. Soud, který o tom rozhoduje, posuzuje účel a cíle, které toto ustanovení vyjadřuje, a rovněž se zabývá důsledky, které může mít na posuzovaný právní vztah. To má napomoci zajistit, že bude vydáno spravedlivé rozhodnutí, které zohlední legitimní zájem jiného státu. V řadě případů se rovněž může jednat o zájem jiného členského státu. Nelze nezmínit skutečnost, že taková možnost podporuje *largo sensu* vzájemnou důvěru mezi členskými státy³². Navíc není možné vyloučit, že vzetí v úvahu imperativního ustanovení jiného státu bude v některých případech v zájmu státu soudu, kterému byl spor předložen³³. Takový stát může mít legitimní zájem na tom, aby soudy jiných států braly v úvahu též jeho vlastní imperativní ustanovení.

89. Na druhém místě zavedení natolik odlišného zacházení s imperativními ustanoveními státu soudu a třetího státu podporuje fenomén *forum shopping*. Pokud žalobce má možnost podat žalobu k soudům různých zemí, může tak rozhodnout, zda se budou, či nebudou brát v úvahu konkrétní imperativní ustanovení. Dokonce i v případě původního řízení v projednávané věci je možné si představit, že pokud by řízení týkající se stejného předmětu sporu probíhalo před řeckým soudem, nepochybně by takový soud použil vlastní imperativní ustanovení, a to na základě čl. 9 odst. 2 nařízení Řím I.

90. Na třetím a posledním místě, nejsem přesvědčen argumenty, podle kterých zohledňování imperativních ustanovení jiného státu porušuje právní jistotu a vede k nepředvídatelnosti řešení. Taková námitka může rovněž bránit uplatnění výhrady veřejného pořádku (článek 21 odst. 2 nařízení Řím I) nebo imperativních ustanovení státu soudu (článek 9 odst. 2 nařízení Řím I). Takové případy rovněž mohou představovat zásah do působnosti použitelného práva. Tento zásah je odůvodněn nutností respektovat základní hodnoty konkrétního právního řádu nebo ochranu klíčových zájmů konkrétního státu. Každopádně a bez ohledu na to, zda se jedná o použití článku 21, čl. 9 odst. 2 nebo čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I, zásah takového druhu musí být výjimečný a musí být založen na naléhavých důvodech obecného zájmu.

91. S ohledem na výše uvedené důvody jsem toho názoru, že v rámci výkladu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I nemůže být pojem „země, v níž mají být nebo byly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny“³⁴ vykládán příliš restriktivně. Především nelze použít *per analogiam* výklad čl. 5 odst. 1 nařízení Brusel I, který rovněž používá formulaci „místo splnění povinnosti“ jako základ pro příslušnost soudů v občanských a obchodních věcech³⁵. Cíle obou ustanovení jsou zcela odlišné. Nařízení Brusel I má za cíl stanovení konkrétního místa v členském státě, jehož soud bude územně příslušný. Takové místo musí mít s prováděním smlouvy dostatečně úzkou vazbu, aby odůvodnilo – s ohledem na řádný průběh soudního řízení – soudní příslušnost *ratione loci*, která se mimoto odlišuje od obecné příslušnosti vyplývající z článku 2 nařízení Brusel I. Pojem „místo, kde mají být splněny povinnosti vyplývající ze smlouvy“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 nařízení Brusel I je tudíž třeba vykládat striktně.

31 — Viz bod 74 tohoto stanoviska.

32 — Viz A. Bonomi, E. Cashin Ritaine, *op. cit.* (poznámka pod čarou 27), s. 235.

33 — V tomto kontextu je vhodné poukázat na judikaturu anglických soudů (například rozsudek např. rozsudek ve věci Foster v. Driscoll [1929] I KB 470), která je založena na předpokladu, že nezohlednění cizích imperativních ustanovení může někdy vést k porušení veřejného pořádku státu soudu založeného na „comity of nations“. Viz M. McParland, *op. cit.*, s. 711 a s. 715–716; J. Harris, Mandatory Rules and Public policy under the Rome I Regulation, w: F. Ferrari, S. Leible (eds.), *Rome I Regulation, The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Sellier, Mnichov 2009, s. 298 a násl.

34 — V tomto smyslu M. Schmitd-Kessel, Article 9 para. 59, F. Ferrari (ed.), *Rome I Regulation*, Sellier, Mnichov 2015, s. 350. Jsem rovněž toho názoru, že podobně široký výklad se má uplatnit na další podmínku vyplývající z čl. 9 odst. 3, tedy, že se tato ustanovení uplatní, pokud „činí plnění smlouvy protiprávním“. Viz M. Schmitd-Kessel, *op. cit.*, J. Harris, *op. cit.* (poznámka pod čarou 33) s. 322; M. Hellner, *op. cit.* (poznámka pod čarou 30), s. 461.

35 — Viz A. Nuyts, *op. cit.* (poznámka pod čarou 24), s. 563–564.

92. Jinak je tomu v případě, kdy se jedná o výklad formulace „země, v níž mají být nebo byly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny“, ve smyslu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I. Při výkladu tohoto ustanovení³⁶ není cílem definovat konkrétní místo určující místní příslušnost soudu, nýbrž *stát*, na jehož území se je smluvní závazek prováděn nebo má být proveden. Nejedná se tedy pouze o otázku materiálního (faktického) uskutečnění jednání smluvní strany v konkrétně geograficky určeném místě, ale rovněž jeho vazba k suverénní doméně dotčeného státu a jeho právnímu řádu.

93. Mimoto se nejedná o pouhé plnění povinnosti spočívající ve splnění „charakteristického závazku“³⁷ dotčeného právního vztahu. Pro účely definování podmínek použití čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I je třeba vzít v úvahu všechny závazky vyplývající ze smlouvy.

94. Navíc se zde nemusí jednat výlučně o *závazek* definovaný pouze smluvními stranami³⁸. Naopak, právu použitelnému na smlouvu přísluší, aby upravilo nebo doplnilo povinnost smluvních stran v poměru k závazkům, které si sjednaly přímo ve smlouvě.

95. S ohledem na tyto úvahy jsem toho názoru, že není zcela jisté, zda je Německo jediným místem plnění povinností ve sporu v původním řízení. Pokud existuje pracovní poměr, jehož je smluvní stranou řecký stát, který plní povinnost poskytovat vzdělávání financované z rozpočtu uvedeného státu – při výkonu svých úkolů veřejné služby – nelze bez dalšího vyloučit, že Řecko je rovněž místem plnění závazku. Nic nebrání tomu, aby v souvislosti s některými smluvními vztahy bylo vzhledem k čl. 9 odst. 2 nařízení Řím I místem plnění povinností vyplývajících z takových smluvních vztahů více zemí³⁹.

96. Nicméně vzhledem k tomu, že předkládající soud uvedl, že Německo je jediným místem plnění smlouvy a v souvislosti s tímto aspektem přímo nepoložil žádnou otázku týkající se výkladu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I, navrhuji, aby se Soudní dvůr zabýval pouze problematikou, která je předmětem druhé otázky.

– Použití a hmotněprávní zohlednění cizích imperativních ustanovení

97. Tato otázka se opírá od předpoklad, že *použití* imperativních ustanovení je jedna věc, a hmotněprávní zohlednění cizích imperativních ustanovení („materiell-rechtliche Berücksichtigung ausländischer Eingriffsnormen“) je věc druhá. Předkládající soud v tomto ohledu odkazuje na německou judikaturu a nauku, které umožňují zohlednění cizích imperativních ustanovení jako skutkové okolnosti v rámci použití německého práva jakožto *lex causae*⁴⁰. Předkládající soud uvádí, že v původním řízení mohl vzít v úvahu řeckou právní úpravu na základě ustanovení § 241 odst. 1 BGB (bod 13)⁴¹.

98. V projednávané věci není nutné zkoumat různé doktrinní zásady odůvodňující možnost hmotněprávního zohlednění cizích imperativních ustanovení. Existuje pouze jedna otázka, jejíž řešení může být pro předkládající soud relevantní.

36 — Nepochybuji o tom, že výklad této formulace musí být svou povahou autonomní – viz J. Harris, *op. cit.* (poznámka pod čarou 33), s. 315; V. Marazopoulou, *Overriding Mandatory Provisions of Article 9 § 3 of the Rome I Regulation*, *Revue Hellénique de Droit International* 2/2011, s. 787.

37 — Například článek 4 nařízení Řím I, který slouží k určení práva použitelného na smlouvu, pokud si smluvní strany nezvolily právo podle článku 3 uvedeného nařízení, je založen na konceptu charakteristického závazku.

38 — M. McParland, *op. cit.* (poznámka pod čarou 30), s. 706; M. Hellner, *op. cit.* (poznámka pod čarou 30), s. 466.

39 — V tomto smyslu M. Renner, *Rome I Article 9, Overriding Mandatory Provisions, Rome Regulations*, *op. cit.* (poznámka pod čarou 11), s. 258., M. A. Zachariasiewicz, *op. cit.* (poznámka pod čarou 28), s. 459; A. Nuyts, *op. cit.* (poznámka pod čarou 24), s. 564.

40 — Možnost vzít v úvahu cizí imperativní ustanovení při použití *legis causae* je zmiňována i v polské nauce – viz W. Popiołek, *Wykonanie zobowiązania umownego a prawo miejsca wykonania: zagadnienia kolizyjnoprawne*, Katowice 1989, s. 163 a další; M. Mataczyński, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, 2005, s. 181 a násl.

41 — Schuldstatuttheorie. K tomuto tématu viz J. Harris, *op. cit.* (poznámka pod čarou 11), s. 302.

99. Jak uvedla Komise ve svém vyjádření, čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I vylučuje jakoukoliv možnost vzít v úvahu cizí imperativní ustanovení na základě jiných mechanismů, než je výše uvedené ustanovení. Též pokud jde o čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy, je Komise toho názoru, že země, která učinila výhradu na základě čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy, se sama zbavila právního základu pro zohlednění cizích imperativních norem.

100. Vzhledem k tomu, že Komise nadto při jednání potvrdila, že akceptování takového názoru znamená, že i kdyby předkládající soud konstatoval, že se Římská úmluva v projednávané věci použije *ratione temporis*, nemůže se dovolávat dosavadní praxe německých soudů spočívající v hmotněprávním zohledňování cizích imperativních norem.

101. Je pravda, že praktický rozdíl mezi *použitím* a *hmotněprávním zohledněním* cizího imperativního ustanovení je téměř nulový. Rozdíl se projevuje pouze v souvislosti s odůvodněním tohoto rozlišování v nauce. Právě v tomto smyslu lze chápat obavu vyjádřenou Komisí, podle které připustit hmotněprávní zohlednění cizího imperativního ustanovení může vést k obcházení mezi stanovených v čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I nebo výhradami formulovanými na základě čl. 22 odst. 1 písm. a) Římské úmluvy. Nicméně považuji výklad čl. 9 odst. 3 navrhovaný Komisí – který vylučuje jakoukoliv jinou možnost zohlednit imperativní ustanovení jiného státu – za nepřiměřeně restriktivní.

102. Na prvním místě jsem toho názoru, že nařízení Řím I – jako kolizněprávní úprava – určuje právo použitelné na konkrétní smluvní vztah (*lex causae*). Pokud se v rámci použití rozhodného práva a podle tohoto práva zohlední imperativní ustanovení, pak se použije výlučně *lex causae*. Takové zohlednění imperativního ustanovení tedy nespadá do působnosti nařízení Řím I⁴².

103. Nařízení Řím I slouží k určení práva použitelného na smluvní vztah a případně tvoří základ pro „korektiv“ tohoto určení, například na základě výhrady veřejného pořádku nebo imperativních ustanovení. Článek 9 odst. 3 nařízení Řím I vystupuje do popředí, pokud soud chce zohlednit cizí imperativní ustanovení, a to nezávisle na obsahu *lex causae*. Jinými slovy, jedná se zde o skutečnou *ingerenci* do působnosti *legis causae* prostřednictvím zohlednění imperativního ustanovení, které má původ v jiném právním řádu.

104. Taková situace neexistuje, pokud se zohlední cizí imperativní ustanovení v rámci použití *legis causae*⁴³.

105. Na druhém místě by přijetí názoru Komise znamenalo, že nařízení Řím I má nejen za cíl určit právo použitelné na smluvní vztah, ale může rovněž zasahovat do samotného použití rozhodného práva. Jak by jinak bylo možné vysvětlit, že by podle Komise měla být předchozí praxe německých soudů spočívající ve hmotněprávním zohlednění cizího imperativního ustanovení v souvislosti s použitím německého práva neslučitelná s čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I?

106. V každém právním systému se vyskytují ustanovení obsahující obecně formulované pojmy. Může se jednat například o „dobré mravy“, „dobrou víru“, „legitimní zájem smluvní strany“ nebo „společenské zásady“. Tato ustanovení mají soudům poskytnout odpovídající prostor pro uvážení. Nepochybují o tom, že v rámci aplikace těchto ustanovení lze zohlednit – jako skutkovou okolnost – ustanovení práva platného v jiných státech. Jedná se především o ustanovení odůvodněná nutností chránit objektivně odůvodněné legitimní zájmy, které mají odpovídající vazbu se zkoumaným smluvním vztahem. Není pochyb o tom, že se v takových situacích použije právo, kterým se řídí dotčená smlouva. Jinými slovy, tento příklad nepředstavuje výjimku z použití *legis causae*.

42 — Obdobně viz – D. Martiny [v] *Münchener Kommentar zum BGB*, C. H. Beck, 6. Aufl., München 2015, Art. 9 Rom I-VO, Rn. 114–114b; oraz O. Remien, Art. 9 ROM I-VO, bod 45, w: Prütting, Wegen, Weinreich (Hrsg.), *BGB, Kommentar*, 2015. Autoři uvedených komentářů však zdůrazňují existenci různých názorů v německé nauce, podle které hmotněprávní zohlednění cizích imperativních ustanovení spadá pod pojem „použití“ ve smyslu čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I, a tudíž se na něj vztahují omezení, která vyplývají z tohoto ustanovení.

43 — V tomto smyslu viz M. Renner, *op. cit.* (poznámka pod čarou 39), s. 261; M. Schmidt-Kessel, *op. cit.* (poznámka pod čarou 34), s. 353; V. Marazopoulou, *op. cit.* (poznámka pod čarou 36), s. 792.

107. Z výše uvedených důvodů by přijetí názoru Komise vedlo ke vzniku problémů týkajících soudní příslušnosti. Nařízení Řím I bylo přijato na právním základě, který upřednostňuje „slučitelnost kolizních norem [...] a předpisů pro řešení kompetenčních sporů“ [dříve článek 65 ES ve spojení s jejím čl. 61 písm. c]. Nemůže tedy zasahovat do praktického použití právních norem určených jako rozhodné právo, především pokud se jedná o normy – především soukromého práva – které soudům ponechávají určitý prostor pro uvážení.

108. Konečně, na třetím místě vyloučení možnosti zohlednit cizí imperativní ustanovení v souvislosti s použitím *legis causae* by napomáhalo podpoře fenoménu *forum shopping*⁴⁴.

109. Pro shrnutí této části svého stanoviska chci zdůraznit, že možnost zohlednit cizí imperativní ustanovení normy – bez ohledu na to, zda se jedná o jejich *použití* nebo jejich *hmotněprávní zohlednění* – není automatická. Soud, kterému byla věc předložena, má širokou posuzovací pravomoc, která mu má umožnit, aby vydal spravedlivé rozhodnutí a přihlédl k legitimním zájmům účastníků řízení, jakož i k zájmům států, jejichž právo působí na dotčený právní vztah.

110. Nelze vyloučit, že předkládající soud v projednávané věci nevezme ustanovení řeckého práva v úvahu v plném rozsahu a bude považovat za legitimní pouze dílčí snížení platu G. Nikiforidise. Uvedený soud rovněž může mít za to – stejně jako soud druhého stupně v projednávané věci (Landesarbeitsgericht) – že zohlednění ustanovení řeckého práva je v rozporu se základními zásadami německého pracovního práva

111. Článek 9 odst. 3 nařízení Řím I neomezuje působnost německého práva *ratione materiae* ani podmínky použití německého práva jako práva rozhodného pro pracovní smlouvu.

Závěry týkající se druhé předběžné otázky

112. Ve světle výše uvedených skutečností navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na druhou předběžnou otázku vnitrostátního soudu tak, že čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I nevylučuje nepřímé hmotněprávní zohlednění imperativních ustanovení jiného státu, pokud to připouští právo státu, kterým se řídí smlouva.

Relevantnost zásady loajální spolupráce (článek 4 odst. 3 SEU) pro účely zohlednění imperativních ustanovení jiného členského státu (třetí předběžná otázka)

113. Německý soud v žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce zdůrazňuje, že zákony č. 3833/2010 a č. 3845/2010 mají za cíl provedení povinností příslušejících Řecké republice na základě ustanovení Smlouvy FEU týkající se hospodářské politiky, konkrétně povinnosti zamezit nepřiměřeným schodkům veřejných financí stanovené čl. 126 odst. 1 SFEU. Z důvodu finanční krize Řecké republiky a pomoci, kterou jí poskytly členské státy eurozóny, byla tato povinnost provedena rozhodnutím Rady Evropské unie 2010/320/EU⁴⁵. Toto rozhodnutí stanoví, že Řecká republika přijme řadu opatření směřujících k nápravě situace nepřiměřeného schodku jejich veřejných financí.

114. V této souvislosti je třeba zkoumat, zda zásada loajální spolupráce mezi členskými státy stanovená v čl. 4 odst. 3 SEU vyžaduje, aby byly použity výše uvedené řecké zákony.

115. Chci zdůraznit, že povinnost loajální spolupráce mezi členskými státy, která je zakotvena v čl. 4 odst. 3 SFEU, je bezpochyby jednou ze základních institucionálních zásad unijního práva.

44 — Viz bod 89 tohoto stanoviska.

45 — Rozhodnutí Rady ze dne 8. června 2010 určené Řecku s cílem posílit a prohloubit fiskální dohled a vyzvat Řecko, aby učinilo opatření ke snížení schodku, která jsou považována za nezbytná pro nápravu situace nadměrného schodku (Úř. věst. 2010, L 145, s. 6).

116. Při provádění této zásady je nicméně třeba zohlednit její působnost. Tato zásada zavazuje orgány členských států – včetně jejich soudů – pouze v rozsahu, v němž uplatňují unijní právo.

117. Musím uvést, že jediným cílem použití nařízení Řím I je určení práva použitelného na dotyčnou smlouvu. Rozhodnutí sporu nebude přijato na základě nařízení Řím I, ale na základě příslušného vnitrostátního práva (*lex causae*).

118. V uvedeném kontextu je podle mého názoru irelevantní, zda bylo právo použitelné na pracovní smlouvu určeno na základě unijních kolizních norem. Jinými slovy, pro odpověď na třetí otázku je v podstatě nevýznamné, že použitelnost německého práva na tuto smlouvu vyplývá z nařízení Řím I nebo z německých kolizních norem, kterými se provádí Římská úmluva.

119. Předkládající soud rozhoduje spor týkající se pracovní smlouvy, na kterou se použije německé právo.

120. Na tomto místě je třeba připomenout, že unijní právo je nedílnou součástí právních řádů členských států. Proto pokud soud členského státu rozhoduje spor, musí být použita imperativní ustanovení mající svůj původ v unijním právu, a to na základě čl. 9 odst. 2 nařízení Řím I⁴⁶. Tato ustanovení totiž náleží do právního řádu platného v místě sídla soudu, kterému byl spor předložen (*lex fori*)⁴⁷.

121. Otázka zohlednění řeckých zákonů č. 3833/2010 a č. 3845/2010 je zásadním prvkem ukazujícím na případnou vazbu mezi původním řízením a použitím unijního práva.

122. Zaprvé chci uvést, že rozhodnutí 2010/320 – na jehož základě byly oba řecké zákony přijaty – je určeno Řecké republice, a nikoliv Německu. Toto rozhodnutí tak nemůže – dokonce ani s ohledem na čl. 4 odst. 3 SEU – bránit německému soudu, aby nepoužil ustanovení německého práva, které se použije na pracovní poměr, který je předmětem sporu.

123. Zadruhé, jak správně zdůrazňuje Komise, povinnost snížit platy osob zaměstnaných ve veřejném sektoru s výjimkou některých prémie⁴⁸ a příplatků, z rozhodnutí 2010/320 přímo nevyplývá.

124. Zatřetí, jak vyplývá ze žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, ustanovení německého pracovního práva nebrání snížení platů vyplácených zaměstnancům řeckých veřejných institucí působících v Německu, ale vyžadujících pouze, aby zaměstnavatel splnil některé podmínky, za kterých lze učinit změnu pracovní smlouvy nebo ji vypovědět.

125. S ohledem na výše uvedené jsem toho názoru, že ze zásady loajální spolupráce – zakotvené v čl. 4 odst. 3 SFEU – nevyplývá povinnost použití ustanovení jiného členského státu, a to ani tehdy, když slouží k tomu, aby zajistily, aby takový stát splnil své povinnosti vůči Unii. To se týká i situace, kdy soud rozhodne o zohlednění takových ustanovení jako skutkové okolnosti v souvislosti s použitím *legis causae*, i situace, kdy soud uplatní čl. 9 odst. 3 nařízení Řím I.

46 — M. Schmidt-Kessel, *op. cit.* (poznámka pod čarou 34), s. 329; S. Sánchez Lorenzo, Choice of Law and Overriding Mandatory Rules in International Contracts after Rome I, *Yearbook of Private International Law*, Vol. 12, 2010, s. 78.

47 — Nařízení Řím mimoto obsahuje ustanovení, které slouží k tomu, aby bylo zajištěno použití unijního práva, pokud bylo zvoleno právo třetí země (čl. 3 odst. 4).

48 — Článek 2 písm. f) stanoví, že Řecko do konce roku 2010 sníží velikonoční, letní a vánoční prémie a příplatky vyplácené státním zaměstnancům.

126. Nicméně je třeba uvést, že čl. 9 odst. 3 *in fine* nařízení Řím I výslovně stanoví, že při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu, účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití nebo nepoužití vyplýnout. To podle mne znamená, že pro účely rozhodnutí, zda použít či nepoužít tato ustanovení na základě čl. 9 odst. 3, musí soud posoudit okolnost, zda byla přijata jiným členským státem za účelem splnění povinností vyplývajících z jeho členství v Unii. Tím však není dotčeno konečné rozhodnutí, které v tomto ohledu přijme soud, kterému byla věc předložena.

Závěry

127. S přihlédnutím k výše uvedenému navrhuji, aby Soudní dvůr na předběžné otázky položené Bundesarbeitsgericht odpověděl takto:

- „1) Okamžik uzavření smlouvy ve smyslu článku 28 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I) musí být určen podle práva, které by se použilo na dotčenou smlouvu v případě, že by toto nařízení bylo použitelné.
- 2) Článek 9 odst. 3 nařízení Řím I nevylučuje nepřímé hmotněprávní zohlednění imperativních ustanovení jiného státu, pokud to připouští právo státu, kterým se řídí smlouva.
- 3) Ve světle povinnosti loajální spolupráce stanovené v čl. 4 odst. 3 SEU musí soud členského státu při rozhodování, zda mají být použita imperativní ustanovení podle čl. 9 odst. 3, vzít v úvahu skutečnost, že uvedená ustanovení byla přijata jiným členským státem s cílem splnit povinnost vyplývající ze členství v Unii. Tím však není dotčeno konečné rozhodnutí, které v tomto ohledu přijme soud, kterému byla věc předložena.“